

УДК 159.96

[https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2024.23\(68\).01](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2024.23(68).01)

ВПЛИВ АНТИЦИПАЦІЇ НА ПРОЦЕСИ РІШЕННЯ ЗАДАЧ ПРОБЛЕМНОГО ТИПУ

Тетяна Борозенцева

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Горлівський інститут іноземних мов державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

49000, Україна, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 72

t.borozentseva@forlan.org.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7251-0590>

Юлія Литвиненко

магістр спеціальності «Психологія» факультету психології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

49000, Україна, м. Дніпро, проспект Гагаріна, 72

ulialitvinenko750@gmail.com

Анотація

У статті здійснено аналіз впливу антиципації на процеси рішення задач проблемного типу. Теоретично обґрунтовано, що антиципація виступає одним з вагомих діяльнісних факторів, що спонукає особистість приймати ті чи інші рішення з часово-просторовим упередженням та діяти відповідно до очікуваного результату. З'ясовано, що процес розв'язування задач проблемного типу визначається специфічними умовами, які мають вплив на формування певних діяльнісних алгоритмів рішення та підходів до їх прогнозування у подальшій перспективі. Теоретично обґрунтовано, що задачами проблемного типу виступають завдання, які пов'язані зі складністю ситуацій, що виникають у різних сферах діяльності особистості. Визначено, що під час рішення задач проблемного типу, антиципація, окрім прогностичної функції, має ще ряд функцій пов'язаних з управлінням процесами прогнозування, що дозволяє особистості індивідуально підходити до вибору необхідного (даного та шуканого), прораховувати найбільш вдалі варіанти рішення, та змінювати самостійно алгоритми рішення за допомогою упередженого моделювання потрібної перспективи. Розкрито когнітивний аспект антиципації як основний механізм формування особистісної системи координат, в якій відбувається відтворення подій минулого, ситуаційна оцінка існуючого та підбір необхідного методологічного інструментарію для створення різних варіантів антиципаційних схем, або «образів» майбутнього результату. Визначено, що когнітивний аспект антиципації дозволяє особистості не тільки ефективно взаємодіяти з навколишнім світом на рівні індивідуального сприйняття інформації ззовні, але й модифікувати її із подальшим втіленням «нових сценаріїв» у процес конкретної діяльності на рівні вибору відповідної стратегії досягнення цілі. З'ясовано, що у процесах антиципації задіяні такі когнітивні складові психологічного комплексу особистості як: структурування, динамічне узнавання та формування алгоритму рішення, які безпосередньо беруть участь у процесах випередженого планування вірогідних сценаріїв майбутнього результату. Визначено, що перспективним можна вважати дослідження антиципації на рівні колективної діяльності, де виникає необхідність колективного вирішення задач на рівні прийняття до уваги та врахування думок усіх членів колективу, або керуючої групи людей, залученої до вирішення загальної колективної проблематики.

Ключові слова: задача проблемного типу, антиципація, особистість, когнітивний аспект, перспективне планування, рішення, результат.

Вступ

Однією з маловивчених проблем на етапі розвитку психологічної науки виступає явище антиципації. Як показали теоретичні та експериментальні аспекти вивчення антиципації, багато дослідників визнають її актуальність та вагому практичну значущість у процесах життєдіяльності людини. Найбільшу актуальність проблематика антиципації набуває саме зараз, коли перед людством гостро стоїть питання подальшого упередження негативних явищ, пов'язаних з нераціональними підходами майже в усіх сферах людської діяльності. Виступаючи психологічним феноменом, антиципація охоплює дуже широке коло соціальних та особистісних питань, для яких характерне випереджене відображення дійсності, управління й прийняття рішень. У цих процесах антиципація виступає когнітивним проявом деяких психічних функцій особистості, таких як: передбачення, прогнозування, очікування тих чи інших подій, регуляція образного сприйняття майбутнього результату, налаштування готовності до зустрічі з подіями та іншими людьми, упереджене планування діяльності, тощо (Підкоритова, 2006).

Багато представників психологічних шкіл, які займалися вивченням різних аспектів антиципації, завжди пов'язували її з діяльнісним проявом людського буття, відводячи їй особливе місце в ієрархічній системі психічних станів особистості, пов'язаних з процесами мислення. Когнітивні аспекти антиципаційної проблематики досить широко були розкриті вченими Б.М. Тепловим, О.М. Леонтьєвим, а пізніше і С.Л. Рубінштейном, який у своїй загальнотеоретичній концепції описав та науково обґрунтував когнітивний аспект антиципації. Досліджуючи вже конкретні види діяльності, С.Г. Геллерштейн підкреслив обов'язковий характер присутності антиципації в діяльнісних процесах, а П.К. Анохін, відзначив найважливішу роль випередженого ефекту антиципації як акцептора майбутніх результатів конкретної дії. Також, окрім вітчизняних вчених, свій вагомий вклад у збагачення теоретичної бази вивчення когнітивного аспекту антиципації внесли М.О. Бернштейн та його колеги Ж. Піаже та Дж. Брунер, які спробували виявити проблему антиципації у дослідженнях розвитку інтелекту (Чернобровкін, 2006). Але не дивлячись на активне вивчення проблематики антиципації, вона є ще недостатньо дослідженим психологічним явищем у ракурсах медико-психологічного, нейрофізіологічного та раціонально-когнітивного прогнозування результатів людської діяльності, залишаючи маловивченим їх інтуїтивно-несвідомий аспект.

Особливий науковий інтерес психологів у дослідженні антиципації викликаний безпосереднім її відношенням до створення або систематизації складних структур психічних процесів, відображення яких проявляється у поведінці конкретної особистості під час прийняття нею певного рішення. Як зазначав М. О. Берштейн, саме «моделі потрібного майбутнього» дозволяють людині активізувати власні психологічні ресурси при досягненні потрібного їй результату (розуміючи під «моделями потрібного майбутнього» закодоване в мозку відображення образу майбутнього результату) (Ломов & Сурков, 1980). Ним була відзначена особлива роль антиципації у процесі створення певних антиципаційних схем, які допомагають суб'єкту активно вивчати навколишню дійсність, залучаючи до цього процесу своє суб'єктивне сприйняття та мислення. На думку автора, такі схеми мають особливу системну складність та реалізуються за іншим передбачуваним планом, ніж звичайні когнітивні програми. Для антиципаційних схем характерним є упереджене виділення з великої

кількості інформації необхідної, яку суб'єкт відповідно до умов задачі, здатен аналізувати, систематизувати, модифікувати та інтегрувати (на рівні планування, або проектування) у подальший діяльнісний процес. Саме у процесі створення відповідних антиципаційних схем, антиципація виступає різноплановим аспектом діяльності, яка бере участь не тільки у процесах проектування, прогнозування та коректування майбутнього результату, а й сприяє формуванню ціннісних установок, мотивів, орієнтацій та спрямувань. При цьому, когнітивний аспект її функціональної спроможності пов'язаний зі складністю самих когнітивних процесів, так як у особистості виникає необхідність упередженого пошуку «потрібного», пов'язаного з ймовірною варіативністю та особистісною оцінкою підбору більш ефективних способів досягнення результату (Батраченко, 2010).

Усе це важливо з точки зору фундаментальної та практичної психології, адже без достатнього розуміння когнітивної складової антиципаційної функції психіки, стають незрозумілими та неповними знання про процеси функціонування психіки в цілому. Це не дозволяє науковцям цілісно підходити до вивчення психологічних проблем прогностичного та перцептивного характеру, якщо виникають задачі прогнозування, передбачення, екстраполяції та випереджального відображення необхідного результату на рівні таких соціально значимих прикладних питань як: політика, економіка, інженерія, медицина, управлінська діяльність, виховання, навчання та інше, особливо, якщо при цьому, особистість здатна проявляти ще й творчий підхід, зумовлений інсайтом (Ломов & Сурков, 1980). Отже, стає зрозумілим той факт, що особистісний та соціальний характер задач унеможливорює їх вирішення без урахування когнітивного фактору оптимізації поведінкових реакцій особистості та управління її свідомими діями в цілому. Такий підхід дозволяє враховувати феномен антиципації у процесі прогнозування або передбачення особистістю наслідків власних дій, знаходження більш оптимальних шляхів рішення та контролю когнітивних та поведінкових процесів під час самої діяльності. Відповідно, розуміння функціональної спроможності антиципації дозволяє не тільки теоретизувати процеси планування, передбачення та прогнозування майбутнього результату, а й практично свідомо користуватися нею під час зовнішнього та внутрішнього контролю власних когнітивних і поведінкових процесів особистістю самостійно (Титаренко, 1998).

Отже, враховуючи «наукову та практичну широту» антиципації як психологічного явища, зазначимо, що проблематика психологічної науки «пронизана» проблематикою самої антиципації. Її універсальний характер робить ефективним можливе рішення задачі різних типів, націлених не тільки на збереження минулого та відображення сьогодення, а і на майбутню перспективу як необхідну умову розвитку. У зв'язку з цим, залишається актуальною проблема цілеспрямованого вивчення прогностичних можливостей особистості, особливо якщо вона перебуває в складних умовах, пов'язаних з цілою сукупністю задач та має самостійно приймати рішення по вирішенню питань по виходу з проблемної ситуації.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтування впливу антиципації на процеси вирішення задач проблемного типу. **Завдання** дослідження: 1) здійснити теоретичний аналіз існуючих наукових підходів до проблеми антиципації та визначення поняття «задачі проблемного типу»; 2) з'ясувати вплив антиципації на процес вирішення задач проблемного типу.

Методи дослідження

Для здійснення теоретичного аналізу впливу антиципації на процес рішення задач проблемного типу нами було використано ряд теоретичних методів, зокрема, аналіз,

порівняння, синтез, класифікація, систематизація та узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень.

Результати дискусії

Науковці, що займаються проблематикою антиципації, пов'язують її складність та функціональність з прогностичним аспектом мисленнєвої діяльності, який допомагає особистості вирішувати задачі, пов'язані з проблематикою у різних сферах діяльності. На думку вчених (С.Л. Рубінштейна, О.М. Матюшкіна, Д.В. Вількеєва, Б.Г. Зільбермана, І.Я. Лернера, М.І. Махмутова, С.І. Мелешко, М.М. Скаткіна та ін.), одним із значущих компонентів самої «проблеми» як явища – є наявність у вирішуваній задачі певного протиріччя, або суперечності (Батраченко, 2010). У дидактиці та методичній літературі по психології та педагогіці, визначення поняття «проблеми» часто розглядається у контексті більш широких понять, пов'язаних з комплексним підходом до діяльнісних процесів, а саме, на рівні таких визначень як: «складна ситуація», «ситуація невизначеності» або «проблемна задача». Вчені, А.В. Брушлінський, Б.М. Величковський, Є.В. Драпак, К. Дункер, Ю.К. Корнілов, В.О. Моляко, О.М. Матюшкін, В. В. Петухов, Я.О. Пономарьов, Р. Солсо, В.Ф. Спіридонов, Н.Ф. Талізїна, Б.М. Теплов, О.К. Тихомиров, Г.П. Щедровицький, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв та ін., будь-яку задачу, яка постає перед особистістю у процесі її життєдіяльності, пов'язують з процесами її спонукання до розумової діяльності. «Ситуацій проблемного типу» науковці визначають як задачі інтелектуального утруднення, що виникають за безперервної взаємодії людини (суб'єкта) з об'єктами зовнішнього та внутрішнього (власного) світу (Карпенко, 2013).

У більш широкому сенсі слова, «проблемною» вважається будь-яка задача практичного або теоретичного характеру, в якій немає готового, відповідного до обставин рішення, що і обумовлює включення суб'єктивного обмірковування у процес її вирішення.

З погляду психології, задача проблемного типу визріває саме з проблемної ситуації, яку Б.Ф. Ломов та Є.М. Сурков, у роботі «Антиципація у структурі діяльності», визначили як «завдання, в якому людина, виходячи з деяких даних та оцінюваних нею умов, повинна знайти щось невідоме (шукане)». При цьому вони відмітили когнітивний аспект антиципації та її вплив на процеси вирішення таких задач, описуючи її на рівні антиципуючих ефектів, теоретичний аспект яких вони представили двома рівнями:

I рівень – це прояв антиципації як *цілісного закінченого образу* прогнозованого результату, який у процесі розумової діяльності спрямований на визначення кінцевої мети;

II рівень – це прояв антиципації як *процесу запобіжного та перспективного планування*, що складається із сукупності таких «психологічних складових» як: елементи ситуації, їх взаємодія, структурування, впізнавання кінцевої ситуації, її подальший розвиток, та формування алгоритму (певної технології розв'язування задач) (Ломов & Сурков, 1980).

На думку вчених, задачі проблемного типу мають різну складність, структуру та вихідні елементи, до яких вони віднесли: умови, вимоги, дане та шукане. Дослідники вважали, що: *вихідними умовами* можуть бути будь-які суб'єкти, об'єкти, стани, ситуації, процеси чи явища. Вони можуть бути як даність за фактом, тобто, бути у вигляді вже існуючої реальності, а також, можуть задаватися іншим суб'єктом: начальником з виробництва, викладачем, експериментатором тощо; *вимогами* найчастіше виступають зовнішні обмежувачі у вигляді правил, термінів чи вказівок; до *даних* відносяться всі структурні елементи, що є у вихідних умовах. Дані будь-якого завдання являють собою системо-утворююче середовище, в якому

суб'єкт діяльності проводить виділення та знаходження шуканого. Крім того, завдяки функції синтезу, суб'єктом буде здійснюватися моделювання можливих варіантів отримання майбутніх результатів з наявного ресурсу; *шуканим* буде те, що необхідно виділити і знайти суб'єкту (Ломов & Сурков, 1980).

Розглядаючи процес пошуку «даного» та «шуканого» з позиції системності зазначимо, що він може бути набагато ефективнішим, якщо суб'єктом буде детально проведений аналіз існуючої ситуації та адекватно оцінені власні можливості. Це дозволить суб'єкту суттєво звужити спектр пошуку та отримати вихідні дані при мінімальних затратах особистісного ресурсу. Перелічені умови «пошуку» можуть сприяти адекватній оцінці рівня складності задач, швидкості їх вирішення, правильності вибору їх вихідних елементів та конкретизації методологічних підходів, адже процес вирішення задач проблемного типу пов'язаний з проведенням аналітичних, логічних, порівняльних, інтеграційних та інших інтелектуальних операцій. Але, не дивлячись на велике різноманіття умов, пов'язаних з процесом пошуку *невідомого*, в реальній практиці він зводиться до двох основних параметрів:

1. *Кількість невідомих*. Вона може бути від 1 до ∞ . При цьому, у кожному конкретному випадку кількість невідомих завжди буде визначена і кінцева. Це обумовлено цілісністю «образу», що виступає результуючим аспектом майбутньої діяльності;

2. *Якість невідомих*, яка визначається рівнем їх системної організації (складністю) (Малюта, 2016).

Перелічена сукупність параметрів пошуку дозволяє зрозуміти складність задач проблемного типу та складність процесу їх вирішення, що безпосередньо пов'язано з когнітивним аспектом психіки особистості, до якого, також, входить й антиципація. Так, на думку Е. Кастера, вирішення будь якої задачі – це складний мисленневий процес, у функціонуванні якого антиципація бере активну участь та реалізується на рівні двох фаз:

Початкова фаза. Наявність багатоваріантності рішень та відсутність точних правил, чи конкретного алгоритму розв'язання задачі. Тут характер антиципації відзначається переважно локальністю, що відповідає пошуку кількох проміжних цілей, а не однієї кінцевої.

Друга фаза. Регуляція пошуку рішення здійснюється антиципацією глобального характеру, наслідком чого є операційна алгоритмізація і поява точних правил. Також глобальний характер антиципації звужує пошук необхідного до оптимального мінімуму, одночасно формуючи стратегію по рішенню локальних задач, що входять у процес кінцевого (глобального) рішення на рівні проміжних етапів (Підкоритова, 2006).

Вивчаючи проблематику антиципації, Е. Кастер відмітив різний рівень її прояву та складності, відповідно до обраної стратегії у процесах рішення. Він зазначав, що для формування глобальної стратегії рішення задач проблемного типу у суб'єкта діяльності проявляється більш складний характер антиципації з відповідним формуванням узагальненого «образу» майбутнього результату. На думку науковця, «шлях» до цього веде крізь формування стратегій локального характеру, коли антиципація проявляється виключно спрощеними «образами» конкретних діяльнісних актів. Крім того, враховуючи динамічний характер діяльності, антиципування кінцевого результату більшою мірою визначає процес пошуку правильного рішення та зміну стратегій діяльності за умови «розбирання» суб'єктом кінцевої ситуації до рівня початкової, коли необхідно ще раз проаналізувати і оцінити правильність вибору алгоритму рішення перед початком його кінцевого визначення, тобто змоделювати адекватні шляхи досягнення кінцевого результату (Ломов & Сурков, 1980).

Такий спосіб рішення задач пов'язаний з проблемами синтетичного та абстрактного мислення, коли прогнозування *шуканого* здійснюється без опори на будь-які раніше існуючі зразки абстрактного характеру, з якими можна було б порівняти одержувані у процесі мислення проміжні результати, тобто, оцінити правильність обраної стратегії. Саме така розумова діяльність як прогнозування здійснюється завдяки антиципаційним ефектам без їх опори на абстрактний еталон. Це призводить до саморегуляції мисленевого процесу, яке на відміну від інших психічних процесів, регулюється тільки на основі зворотного зв'язку. Особливо ефективно такий зв'язок відтворюється у людей, які можуть виконувати операції синтезу та оперувати абстрактними поняттями та образами, що дозволяє їм проводити операції з уявними об'єктами різної складності, моделюючи їх зв'язки у структурі кінцевого результату. Це дає можливість «бачити» антиципуючі образи майбутніх подій або явищ, передбачати їх з різним ступенем точності, а також, сприймати нову інформацію, яка раніше ними не сприймалася. Крім того, «побачені» образи та нова інформація може певний час накопичуватися, аналізуватися, систематизуватися й зберігатися у пам'яті, відтворюючись у процесах ненавмисного запам'ятовування при повторенні схожих, або при формуванні нових сценаріїв/рішень задач проблемного типу. Саме з такими процесами пов'язують здатність людини реалізовувати свою діяльність, спираючись на уявлення про минулі події її життя, через співвідношення їх із моментом майбутньої перспективи крізь сьогодення. Завдяки такій здатності виникає ефект тимчасової антиципації, що відображає різні аспекти тимчасової перспективи майбутнього та упередженого прораховування вірогідних результатів. Це дозволяє особистості виважено підходити до вибору вірного рішення, активно відшукувати нові стратегії створення умов для появи оригінальних та більш ефективних результатів рішення задач проблемного типу. (Ломов & Сурков, 1980).

У реальній практиці врахування аспекту тимчасової перспективи антиципації дуже важливе, оскільки задачі проблемного типу, як правило, вимагають швидкості прийняття рішення, особливо у випадках екстремальних та стресових ситуацій. Жорсткість вимог таких задач можуть створювати умови для виникнення помилкових рішень, і це одна із негативних сторін антиципації. Так, наприклад, у психологічних експериментах Дж. Гуддола, які проводилися з тваринами для вивчення швидкісного аспекту реагування на *пред'явлені* стимули, деякі з тварин очікували *передбачувані* стимули, тобто ті стимули, які вони колись раніше отримували, і які залишалися в їх пам'яті до початку експерименту. Вченим було висунуто припущення, що швидкість реакції тварин обумовлюється саме наявністю у них «потенційних» адекватних відповідей на виниклу ситуацію, які і впливають на результативність їх швидкісного реагування під час вирішення задачі проблемного типу. Тобто, неадекватні «потенційні» відповіді чи відсутність таких, здатні знижувати реакцію на пред'явлений стимул (Гуддол, 1992).

Отже, враховуючи поліфункціональність напрямків діяльності, можна відзначити чітко виражений характер інтелектуальної спрямованості антиципації, яка, практично, завжди лежить в основі будь-якого діяльнісного процесу. Це робить зрозумілим інтегративний аспект антиципуючого компоненту прогнозування, який здатен проявлятися у кожному з перелічених напрямів, передбачаючи, тим самим, можливість більш ефективного вирішення конкретної проблематики, особливо у таких важливих діяльнісних сферах як: управлінська, творча, операторська, політична, економічна, соціальна та ін. Їх проблемна складова потребує від суб'єкта інтелектуальної спрямованості розвинутої антиципації, яка дозволяє: оперувати найскладнішою абстрактною сукупністю виділених ознак й параметрів; застосовувати певні

стратегічні й тактичні підходи до процесів узагальнення й прийняття рішень; робити кількісний та якісний вибір альтернативних операцій; підбирати найбільш ефективні способи, методи та алгоритми вирішення задач проблемного типу. Антиципація безпосередньо включається до процесів контролю, управління й інтеграції процесами рішення, що тільки підтверджує її універсальність як психологічного явища, без якого процеси діяльності будуть мати низький результат та ефективність (Айзен, 1991).

Крім того, універсальний та інтегративний характер інтелектуальної спрямованості антиципації при рішенні задач проблемного типу фактично впливає й на фізіологічні та фізичні аспекти самої особистості. Так, вивчаючи інтелектуальні аспекти діяльнісного процесу, П.К. Анохіним була визначена певна закономірність впливу антиципації на фізичну спрямованість діяльнісного процесу. Вчений зазначав, що суть закономірності проявляється у прямій мозковій залежності й одночасності виникнення робочих «команд», націлених на формування певної еферентної моделі здатної передбачати параметри майбутніх результатів, та відповідним формуванням поведінкового (фізіологічного) акту. Фактично, визначена закономірність допомагає оцінити рівень впливу інтелектуальної спрямованості антиципації (на рівні гіпотез, прогнозів, перспективного планування та пророцтв) на формування поведінки та певні діяльнісні акти у процесах вирішення задач проблемного типу (Батраченко, 2010).

Висновки

Теоретично обґрунтовано вплив антиципації на процеси вирішення задач проблемного типу на рівні систематизації й узагальнення даних теоретичних та експериментальних наукових досліджень. Визначена актуальність проблематики антиципації, що безпосередньо пов'язана з діяльнісним аспектом задач проблемного типу, як задач інтелектуального утруднення, що виникають за безперервної взаємодії суб'єкта з об'єктами зовнішнього і «внутрішнього» світу, в яких немає готового, відповідного до обставин рішення.

З'ясовано, що незалежно від форм прояву антиципація має інтелектуальну спрямованість та обумовлює включення суб'єктивного обмірковування у процес вирішення задач проблемного типу, за рахунок входження її у широкий спектр психологічних явищ та станів, які формуються у особистості відповідно до «образу» ймовірної моделі майбутнього результату. На основі інтелектуальної спрямованості антиципації відбувається виділення, конкретизація та оптимізація вибору більш вдалого й ефективного способу рішення. В практичному аспекті цей процес зводиться до здійснення взаємних переходів від проміжних стратегій до глобальної і навпаки. Це дозволяє регулювати загальну спрямованість діяльнісних операцій, проводити діяльнісний контроль і здійснювати управління процесами рішення щодо отримання необхідного результату.

Теоретично обґрунтована діялісно-універсальна роль антиципації, яка супроводжує будь-який діялісний процес незалежно від його різновиду й складності, та має різні прояви в залежності від виду виконуваної діяльності, супроводжуючи її на кожному етапі реалізації. Також визначено, що антиципація виступає одним з ефективних психологічних механізмів фізіологічних процесів, пов'язаних з функцією управління поведінкою особистості.

Враховуючи універсальний характер антиципації при вирішенні складних задач у різних областях людської діяльності, значимо необхідність перспективного вивчення антиципаційної складової у процесах дослідження задач проблемного типу, пов'язаних з системоутворюючими факторами формування певних дій. Оскільки, окрім прогностичної,

управляючої та скеровуючої функції антиципації, можуть бути виявлені ще й інші її функціональні прояви. *Перспективами подальших розвідок* може бути дослідження антиципації на рівні колективної діяльності, де виникає необхідність колективного вирішення задач на рівні прийняття до уваги та врахування думок усіх членів колективу, або керуючої групи людей, залученої до вирішення загальної колективної проблематики.

Література

1. Айзен, І. (1991). Теорія планової поведінки. *Організаційна поведінка та процеси прийняття людських рішень*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
2. Батраченко, І.Г. (2010). Психологічні закономірності розвитку антиципації людини. (Дис. д-ра. психол. наук). Дніпропетровськ.
3. Гудолл, Дж. (1986). Огляд «Шимпанзе з Гомбе: моделі поведінки». *Політика та науки про життя*, 10(1), 116–18. Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/4235815>
4. Карпенко, В.В. (2013). *Задача як модель вивчення мислення*. Режим доступу: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/17.pdf>
5. Ломов, Б.Ф., & Сурков, Е.Н. (1980). *Антиципация в структуре деятельности*. (Монография). Москва : Наука.
6. Малюта, О.М. (2016). *Введення в Інваріантне моделювання*. (Монографія). Київ : ЦДМ «Зірка Надії».
7. Підкоритова, Л.О. (2006). Індивідуально-типологічні особливості адаптації життєвих виборів випускників навчальних закладів. (Дис. к-та. психол. наук). Київ.
8. Титаренко, Т. (1998). Здатність до конструктивного життєвого вибору як умова особистісного зростання. *Психолого-педагогічна наука і суспільна екологія*. (с. 436–440). Київ : Гнозис.
9. Чернобровкін, В.М. (2006). *Психологія прийняття педагогічних рішень*. Луганськ : Альма-матер.

References

1. Ajzen, I. (1991). Teoriia planovoi povedinky [The theory of planned behavior]. *Orhanizatsiina povedinka ta protsesy pryiniattia liudskykh rishen – Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
2. Batrachenko, I.H. (2010). Psykholohichni zakonomirnosti rozvytku antytsypatsii liudyny [Psychological regularities of the development of human anticipation]. *Doctor's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
3. Goodall, J. (1986). Ohliad «Shympanze z Hombe: modeli povedinky» [Review of The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behavior]. *Polityka ta nauky pro zhyttia – Politics and the Life Sciences*, 10(1), 116–118. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/4235815> [in Ukrainian].
4. Karpenko, V.V. (2013). *Zadacha yak model vyvchennia myslennia [The task as a model for studying thinking]*. Retrieved from <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/17.pdf> [in Ukrainian].
5. Lomov, B.F., & Surkov, E.N. (1980). *Antytsypatsiia v strukture deiatel'nosti [Anticipation in the activity structure]*. Moskva : Nauka [in Russian].
6. Maliuta, A.N. (2016). *Vvedennia v Invariantne modeliuvannia [Introduction to Invariant Modeling]*. Kyiv : TsDM «Zirka Nadii» [in Ukrainian].
7. Pidkorytova, L.O. (2006). Indyvidualno-typolohichni osoblyvosti adaptatsii zhyttievvykh vyboriv vypusknnykiv navchalnykh zakladiv [Individual and typological features of adaptation of life choices of graduates of educational institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Tytarenko, T. (1998). Zdatnist do konstruktyvnoho zhyttievoho vyboru yak umova osobystisnoho zrostannia [The ability to make constructive life choices as a condition for personal growth]. *Psykhologo-pedahohichna nauka i suspilna ekolohiia – Psychological and pedagogical science and social ecology*. (pp. 436–440). Kyiv : Hnozys [in Ukrainian].
9. Chernobrovkin, V.M. (2006). *Psykhohohiia pryiniattia pedahohichnykh rishen [Psychology of making pedagogical decisions]*. Luhansk : Alma-mater [in Ukrainian].

THE IMPACT OF ANTICIPATION ON THE PROCESSES OF SOLVING PROBLEM-TYPE TASKS

Tetyana Borozentseva

PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Psychology
Horliv Institute of Foreign Languages of the state higher educational institution
“Donbas State Pedagogical University”
72, Gagarin Avenue, Dnipro, Ukraine, 49000
t.borozentseva@forlan.org.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7251-0590>

Yulia Lytvynenko

Master’s degree in “Psychology” at the Faculty of Psychology
Dnipro National University named after Oles Honchar
72, Gagarin Avenue, Dnipro, Ukraine, 49000
ulialitvinenko750@gmail.com

Abstract

The article analyzes the impact of anticipation on the processes of solving problem-type problems. It is theoretically substantiated that anticipation is one of the important activity factors which motivates a person to make certain decisions with a temporal and spatial bias and act in accordance with the expected result. It has been found that the process of solving problem-type tasks is determined by specific conditions that have an impact on the formation of certain operational decision algorithms and approaches to their forecasting in the future. It is theoretically substantiated that problem-type tasks are those related to the complexity of situations arising in various spheres of human activity. It was determined that when solving problem-type tasks, anticipation, in addition to the prognostic function, has a number of functions related to the management of forecasting processes, which allows an individual to independently approach the choice of the necessary (given and sought), calculate the most successful solution options, and change independent decision algorithms by means of biased modeling of the desired perspective. The cognitive aspect of anticipation is revealed as the main mechanism for the formation of a personal coordinate system in which there is a reproduction of past events, a situational assessment of the present and the selection of the necessary methodological tools for creating different variants of anticipation schemes, or “images” of the future result. It was determined that the cognitive aspect of anticipation allows an individual not only to effectively interact with the surrounding world at the level of individual perception of information from the outside, but also to modify it with the further implementation of “new scenarios” in the process of specific activity at the level of choosing the appropriate strategy for achieving the goal. It was found that such cognitive components of the psychological complex of the personality as structuring, dynamic recognition and formation of the decision algorithm are involved in the anticipation processes, which directly participate in the processes of advanced planning of probable future outcome scenarios. It was determined that the research of anticipation at the level of collective activity can be considered promising, where there is a need for collective problem-solving at the level of taking into account and considering the opinions of all members of the team, or a management group of people involved in solving general collective problems.

Keywords: problem-type task, anticipation, personality, cognitive aspect, perspective planning, decision, result.

Подано 22.10.2023

Рекомендовано до друку 20.11.2023